

De Middelnederlandse *Brut*-kroniek

Propaganda uit de Engelse Rozenoorlogen voor een Nederlandstalig publiek

Sjoerd Levelt

In 1480 rolde in Utrecht de Middelnederlandse vertaling van de *Fasciculus temporum* [Een bundel van tijden] van de drukpers van Johan Veldener. Al twee keer eerder was de drukker betrokken geweest bij de uitgave van de Latijnse tekst. In deze wereldkroniek werd de geschiedenis vanaf de Schepping tot (min of meer) de eigen tijd behandeld. Veldener voegde aan de Middelnederlandse vertaling andere kronieken toe, bijvoorbeeld van de hertogen van Brabant en de bisschoppen van Utrecht. Tussen deze toevoegingen vinden we ook een kroniek van Engeland. Bijzonder is dat deze *Brut*-kroniek partij kiest voor een van de partijen in de zogenaamde Rozenoorlogen.

Na de val van Troje stichtten gevluchte Trojanen nieuwe nederzettingen langs de kusten van de Middellandse Zee. Brutus, een achterkleinzoon van Aeneas, doodde per ongeluk zijn vader en moest in ballingschap. Na lange omzwervingen vond Brutus met zijn volgelingen het eiland Albion. Om het eiland in bezit te krijgen moest een ras van reuzen verslagen worden. Albion werd naar Brutus 'Brittannië' genoemd en haar inwoners Britten. Brutus noemde de door hem gestichte hoofdstad Nieuw Troje (of Trinovantum), later hernoemd tot Londen (**Afbeelding 1**). Dit verhaal werd in de Middeleeuwen bekend dankzij de twaalfde-eeuwse geschiedschrijver Geoffrey van Monmouth. In zijn *Historia regum Britannie* ('De geschiedenis van de koningen van Brittannië') zaaide hij ook de kiemen voor alle latere verhalen over koning Arthur en de waarzegger en tovenaars Merlijn. Het werk was uitermate populair en staat aan de basis van de laatmiddeleeuwse historische tradities van Engeland.

De proza *Brut*, een van oorsprong laat-dertiende-eeuwse kroniek die deels op de *Historia regum Britannie* was gebaseerd, werd de meest gangbare vorm waarin de geschiedenis van Engeland werd verteld en herverteld in de Late Middeleeuwen.¹ Kronieken in deze traditie (eerst in het Anglo-Normandisch Frans en daarna ook in het Engels en Latijn) presenteren een overzicht van de Britse geschiedenis vanaf haar legendarische oorsprong, inclusief de stamvader van de Britten, de Trojaanse afstammeling Brutus, naar wie dit soort kronieken *Brut* worden genoemd. Later volgen koning Arthur en zijn opvolgers, tot aan de recentere troonopvolging van Engelse koningen. De komst van de Engelsen, of Saksen, van het Europese continent en hun verovering van het eiland op de Britten is een onderdeel van deze geschiedenis. De proza *Brut*-kronieken bevatten vervolgens overzichten van de Engelse geschiedenis tot de tijd van schrijven en werden in de veertiende en vijftiende eeuw met enige regelmaat voorzien van voortzettingen.

Deze historische traditie speelde ook een rol in de zogenaamde Rozenoorlogen. Deze conflicten om de Engelse troonopvolging werden vanaf de jaren 50 van de vijftiende eeuw uitgevochten tussen de Huizen Lancaster en York, twee takken van de Plantagenet-dynastie. Deze dynastie regeerde Engeland van 1154 tot 1485, maar vanaf het eind van de veertiende eeuw werd de erfopvolging betwist tussen de twee takken. Dit liep uiteindelijk uit op een daadwerkelijke successieoorlog. Naast gewapende strijd en gewelddadige paleisintriges bevochten de partijen elkaar daarbij ook met propaganda. Er werden teksten geschreven en verspreid waarin gepleit werd voor de rechtmatigheid van de troonaanspraak van het Huis Lancaster of van het Huis York. Er wordt in sommige bronnen uit die tijd melding gemaakt van het bestaan van kronieken die tot doel hadden de positie van het Huis Lancaster te verdedigen; maar zo'n kroniek is niet aan ons overgeleverd. De overgeleverde versies van de

proza *Brut* zijn ofwel neutraal ofwel kiezen partij voor het Huis York. De niet eerder bestudeerde en geïdentificeerde Middelnederlandse *Brut*-kroniek kiest daarentegen juist voor het Huis Lancaster.

Deze Middelnederlandse kroniek van Engeland of de Middelnederlandse *Brut* is een unieke bijdrage aan de proza *Brut*-traditie.² Het is een opmerkelijke kroniek die blijkt geeft van een verlangen een Nederlandstalig lezerspubliek in de late vijftiende eeuw te voorzien van een propagandistische geschiedenis van Engeland. Er zijn echter ook aanwijzingen dat dat publiek – in elk geval de uitgever die er uiteindelijk zorg voor droeg dat de kroniek wijd beschikbaar werd – de propagandistische inhoud niet altijd als zodanig herkende.

Johan Veldener, de *Fasciculus temporum* en de Middelnederlandse *Brut*

De Middelnederlandse *Brut* werd op Valentijnsdag, 14 februari 1480 in Utrecht uitgegeven door Johan Veldener.³ Het was een van de toegevoegde kronieken bij Veldeners Middelnederlandse vertaling van de Latijnse wereldkroniek *Fasciculus temporum* [Een bundel van tijden].⁴

Deze Latijnse kroniek was voor het eerst in Keulen uitgegeven, in twee uitgaven in 1473/4. Bij een daarvan was Johan Veldener zelf als typograaf betrokken geweest. Hij publiceerde daarna in 1475 een nieuwe editie in Leuven. Daarbij gebruikte hij zijn typografische vaardigheden om de complexe lay-out te verbeteren, met name met betrekking tot de horizontale tijdlijn die door het hele werk loopt. Deze lijn geeft telkens twee jaartallen: bovenaan het jaar vanaf de Schepping en onderaan het jaar voor of na de geboorte van Christus. Op elke pagina zijn de beschreven gebeurtenissen op deze manier chronologisch geordend (**Afbeelding 2**). Veldener verbeterde in zijn Leuvense editie de coördinatie tussen de tekst en de tijdlijn en voegde verder houtsneden toe. Daarmee werd zijn Latijnse *Fasciculus temporum* van 1475 het oudste gedateerde in de Lage Landen gedrukte boek waarin letterdruk met gedrukte illustraties werd gecombineerd.⁵

In de Engelse historische (boek)wetenschap is Johan Veldener vooral bekend om zijn zakenrelatie met William Caxton (ca. 1420–1492). Caxton was de eerste drukker van Engelstalige werken en de eerste uitgever van gedrukte boeken in Engeland. Veldener hielp Caxton zijn eerste pers op te zetten, eerst in Keulen en vervolgens in Vlaanderen. In 1476, toen Caxton zijn pers naar Westminster verhuisde, gebruikte hij een nieuw lettertype, dat door Veldener was gesneden en gegoten.⁶ In juni 1480, vier maanden nadat Johan Veldener zijn Middelnederlandse *Fasciculus temporum* uitgaf (inclusief de Middelnederlandse *Brut*) drukte Caxton in Westminster zijn eigen eerste editie van de Middelenegelse proza *Brut*, onder de titel *Cronicles of England*.

Tegen 1480 was Veldener naar Utrecht verhuisd. De Middelnederlandse versie van de *Fasciculus temporum* was meer dan enkel een vertaling van het werk: kronieken van Frankrijk, Engeland, Brabant, Utrecht, Vlaanderen, Holland, Gelre en Kleef waren toegevoegd achter de vertaling van de oorspronkelijke *Fasciculus temporum* (**Afbeelding 3**). Deze kronieken waren elk in meer of mindere mate met elkaar en met de *Fasciculus temporum* gecoördineerd.⁷ De kroniek van Engeland die is opgenomen in deze serie van regionale kronieken is de enig bekende Middelnederlandse kroniek van Engeland. Hij is onafhankelijk van de Middelenegelse *Brut* (zoals die door Caxton uitgegeven) tot stand gekomen.

Engelse geschiedenis in het Middelnederlands

De lay-out van de oorspronkelijke *Fasciculus temporum* met zijn horizontale tijdlijn werd door Veldener ook gebruikt in de Middelnederlandse versie. Ook de regionale kronieken die Veldener aan de vertaling van de oorspronkelijke Latijnse tekst toevoegde werden gepresenteerd met een soortgelijke horizontale tijdlijn, maar op veel pagina's loopt de prozatekst over de horizontale tijdlijn heen en dient diens gevolg de chronologische structurering niet (**Afbeelding 4**). Deze eigenaardigheid laat zien dat de regionale kronieken oorspronkelijk niet allemaal waren geschreven om in de Middelnederlandse *Fasciculus temporum* opgenomen te worden. In hoeverre elk van deze kronieken werd geschreven voor Veldeners uitgave en in hoeverre elk was aangepast om in de serie kronieken ingepast te worden, varieert van kroniek tot kroniek en was voor geen van de kronieken eerder vastgesteld. Uit mijn onderzoek is gebleken dat de Middelnederlandse *Brut* enkele jaren eerder, tussen het midden van 1465 en het begin van 1468, was geschreven, maar niet oorspronkelijk voor opname in de Middelnederlandse *Fasciculus temporum*.⁸ De *Brut*-kroniek werd geschreven door een auteur die begeistert was van de toenmalige Engelse politiek. Die werd bepaald door de zogenaamde Rozenoorlogen, de langdurige strijd tussen de Huizen York en Lancaster. De Middelnederlandse *Brut* getuigt daarmee van het belang dat in de vijftiende-eeuwse Nederlanden gehecht werd aan niet alleen de Engelse geschiedenis, maar ook de Engelse actualiteit.

Nederlandse kroniekschrijvers hadden eerder al interesse getoond voor de Britse geschiedenis. Zo had Jacob van Maerlant aan het eind van de dertiende eeuw grote delen van Geoffrey van Monmouth's *Historia regum Britannie* – de belangrijkste Latijnse bron voor de legendarische vroege Britse geschiedenis – in het Middelnederlands vertaald, als onderdeel van zijn *Spiegel historiael*.⁹ Dit werk was een Middelnederlandse versvertaling van de Latijnse *Speculum historiale* van Vincent van Beauvais. Maerlant was echter niet tevreden met de beperkte aandacht die in de *Speculum historiale* besteed werd aan de vroege Britse geschiedenis. Hij nam daarom in zijn *Spiegel historiael* vertalingen op van Geoffrey van Monmouth's verhalen over Brutus, over de komst van de Saksen (de latere Engelsen) naar Brittannië, en over koning Arthur.¹⁰ Hij paste daarbij Geoffreys vertelling aan door de Saksen te identificeren met de continentale Friezen. Maerlants invloed op de Middelnederlandse geschiedschrijving was immens en langdurig; zijn identificatie van de Saksen met de Friezen werd nog twee eeuwen later in de Middelnederlandse *Brut* overgenomen.¹¹

In het begin van de vijftiende eeuw introduceerden kroniekschrijvers een nieuwe oorsprongsmythe voor de vroegste bewoners van Holland, losjes gebaseerd op Geoffrey van Monmouth. Volgens dit verhaal waren de reuzen die door Brutus en zijn volgelingen uit Brittannië waren verdreven, de Noordzee overgestoken en hadden zich in Holland gevestigd. Dit verhaal is te vinden in een korte, Middelnederlandse prozakroniek van Holland, uit het begin van de vijftiende eeuw. Deze kroniek werd uiteindelijk in 1478 gedrukt en staat naar de plaats van eerste uitgave bekend als het 'Goudse kroniekje'.¹² Ook dit verhaal van de oorsprong van de eerste Hollanders werd in de Middelnederlandse *Brut* opgenomen.¹³

De structuur van de Middelnederlandse *Brut* volgt ruwweg de *Brut*-traditie: een kroniek van Brittannië, te beginnen met het verhaal van de prinses Albina die het eiland bevolkte met een volk van reuzen, dan de Trojaan Brutus, gevolgd door de Britse lijn van troonopvolging gebaseerd op Geoffrey van Monmouth's *Historia regum Britannie*, en vervolgens de koningen van Engeland tot de tijd van schrijven. Binnen dit kader is de Middelnederlandse *Brut* een relatief korte versie: voor de grote meerderheid van koningen worden alleen regeringsjaren en familiale relaties binnen de erfopvolging gegeven. Uit de tijd voor de tweede helft van de dertiende eeuw worden slechts een klein aantal verhalen uitgebreider verteld, zoals Albina, Brutus, de komst van de Saksen, de bekering van de Engelsen tot het christendom en de Normandische verovering van Engeland in 1066. In de Engelse geschiedenis na de Normandische verovering zijn de troonopvolging van Hendrik III

door Edward I (1272) en de stichting van het hertogdom van Lancaster de eerste onderwerpen die een uitgebreidere behandeling krijgen. Vanaf dat moment vervolgt de kroniek met veel meer details over de belangrijkste adellijke families en de koninklijke opvolging, om te besluiten met de problemen van Hendrik VI tijdens de Rozenoorlogen, de langdurige strijd tussen de Huizen York en Lancaster. Hendrik VI was van het Huis Lancaster, en werd in 1461 met geweld van de troon gestoten door zijn rivaal Edward IV van het Huis York. Edward IV is de meest recente koning wiens regering wordt genoemd (**Afbeelding 5**). Er wordt in de kroniek geen melding gemaakt van het kortstondige herstel van de regering van Hendrik VI, in 1471.

De bronnen en politieke lading van de Middelnederlandse *Brut*

De Middelnederlandse *Brut*-kroniek is gebaseerd op een reeks bronnen. De kroniekschrijver baseerde zich onder meer op een Anglo-Normandisch Franse proza *Brut*, op Jacob van Maerlants *Spiegel historiael*, op het zogenaamde ‘Goudse kroniekje’ en de *Fasciculus temporum* zelf.¹⁴ Wellicht zijn passages van de Middelnederlandse *Brut* zonder directe geschreven bron, uit het hoofd, geschreven, zij het met behulp van geschreven bronnen om bepaalde specifieke historische details in te vullen. We leren een auteur kennen met een specifieke interesse in en kennis van Engelse (hoewel misschien niet in het Engels, maar in het Frans en Latijn) en Middelnederlandse historische bronnen. Sommige verhalen uit de vroegste Britse geschiedenis worden echter op nogal karakteristieke wijze verteld, met details die afwijken van de traditie. Dit suggereert dat de auteur op het moment van schrijven beperkt toegang tot Engelse bronnen had, maar wel een redelijke kennis bezat van de Britse legendarische geschiedenis.

Het interessantst zijn een aantal markante verhalen uit de tijd van Edward I (regeerde 1272–1307), schijnbaar gebaseerd op een selectie van polemische bronnen. Zo beweert de kroniekschrijver bijvoorbeeld dat Edwards broer, Edmund Crouchback, ontferd was vanwege zijn bochel, ondanks het ‘feit’ (volgens de kroniekschrijver) dat hij de oudste van de twee was. Zij die daarentegen pretenderen dat Edward de oudste van de twee broers was, doen dat uit partijdigheid, stelt de kroniekschrijver.¹⁵ Dit verhaal, bekend als de ‘Crouchback Legend’, maakt normaal gesproken geen deel uit van de *Brut*-traditie. Het was in het laatste decennium van de veertiende eeuw gecultiveerd om met terugwerkende kracht Hendrik van Lancasters aanspraak op de troon te ondersteunen. Hendrik was namelijk een nazaat van Edmund Crouchback via Blanche van Lancaster (het Huis York daarentegen beroemde zich op directe afstamming van Edward I via de mannelijke lijn). In plaats van een genealogische kroniek van de koningen van Engeland wordt de Middelnederlandse *Brut* hier voor enkele pagina’s een kroniek van het Huis Lancaster. Daarmee is het precies het soort kroniek waarvan ons door vijftiende-eeuwse kroniekschrijvers wordt verteld dat John of Gaunt, zoon van Edward III, ze had laten vervaardigen ter ondersteuning van de claims van het Huis Lancaster. Zulke kronieken werden prompt afgewezen als pertinent absurde vervalsingen, zelfs door aanhangers van de Lancasters.¹⁶ Er zijn weinig Engelse bronnen die elke kritiek op de ‘Crouchback Legend’ categoriaal afwijzen, en er is ons geen andere kroniek van Engeland bekend die de ‘Legend’ kritiekloos navertelt, zoals de Middelnederlandse *Brut* dat doet.

Conclusie: achterhaalde propaganda

Johan Veldener gaf zijn Middelnederlandse *Fasciculus temporum* waarin de Middelnederlandse *Brut* is opgenomen in 1480 uit. Tegen die tijd had Edward IV van York de

heerschappij van het Huis York in Engeland stevig gevestigd; zijn bewind, begonnen in 1461, was in 1470–71 nog kort onderbroken geweest door de Lancasters, maar snel hersteld, en niet langer betwist. De Rozenoorlogen waren beslecht (of tenminste, zo leek het). Het is opmerkelijk om in deze tijd nog een ongegeneerd propagandastuk voor het Huis Lancaster gedrukt te zien worden: immers, de politiek van de Middelnederlandse *Brut* was bij het in druk verschijnen flink achterhaald.¹⁷ Het lijkt erop dat Johan Veldener zelf, toen hij de Middelnederlandse *Brut* in 1480 uitgaf, dan ook geen propagandistische redenen voor zijn uitgave had; wellicht herkende hij zelfs de politieke lading van de kroniek niet eens.

De Middelnederlandse *Brut* is de oudst bekende, op zichzelf staande geschiedenis van Engeland in het Nederlands en de enige in de *Brut*-traditie. Toch vertoont de kroniek een opmerkelijke (alhoewel eigenzinnige) verfijning en vaardigheid in het balanceren van zowel Engelse als Nederlandse bronnen, evenals Nederlandse en Engelse belangen. De *Brut*-traditie was altijd internationaal, meertalig én politiek. Ze werd voortdurend aangepast om zowel lokale kennis te omvatten, maar ook om de lokale politiek te weerspiegelen, en lokale publieken aan te spreken. Deze kenmerken van de *Brut*-traditie worden verder verdiept door deze Middelnederlandse *Brut*. In de jaren 60 van de vijftiende eeuw was de auteur bereid een aanzienlijke inspanning te leveren om een propagandistische kroniek van Engeland voor Nederlandstalige lezers te produceren. In 1480 vond het werk uiteindelijk een uitgever die een gat in de markt zag voor een kroniek van Engeland voor het historisch geïnteresseerde Nederlandstalige publiek.¹⁸

Afbeeldingen

Afbeelding 1: ‘Wanneer London eerst ghesticht wert’: houtsnede uit de Middelnederlandse *Brut* (Londen, The Wellcome Library, 5.c.1 (SR), fol. 220r. wellcomecollection.org/works/bsmvdgm9. Public Domain).

Afbeelding 2: De Latijnse *Fasciculus temporum*, gedrukt door Johan Veldener in Leuven in 1475, een ‘bundel van tijden’: horizontale tijdlijnen met de troonopvolging van verschillende koninkrijken (München, Bayerische Staatsbibliothek, 2 Inc.c.a. 528, pp. 8–9, app.digitale-sammlungen.de/bookshelf/bsb00031271. CC BY-NC-SA 4.0).

Afbeelding 3: De Middelnederlandse *Fasciculus temporum*, gedrukt door Johan Veldener in Utrecht in 1480 (Londen, The Wellcome Library, 5.c.1 (SR), fol. 20v–21r. wellcomecollection.org/works/bsmvdgm9. Public Domain).

Afbeelding 4: Twee pagina’s van de Middelnederlandse *Brut*, met links een genealogische tabel, en rechts prozatekst die over de horizontale tijdlijn heen loopt (Londen, The Wellcome Library, 5.c.1 (SR), fol. 225v–226r. wellcomecollection.org/works/bsmvdgm9. Public Domain).

Afbeelding 5: De laatste pagina van de Middelnederlandse *Brut*, met Edward IV. Onderaan is een kort vervolg op de kroniek toegevoegd, met verwijzing naar verdere informatie in de kroniek van Brabant (Londen, The Wellcome Library, 5.c.1 (SR), fol. 231v. wellcomecollection.org/works/bsmvdgm9. Public Domain).

Adres auteur:

Apartment 3, 28 Victoria Avenue, Harrogate HG1 5PR, North Yorkshire, Verenigd Koninkrijk.

C.V.

Sjoerd Levelt is Senior Research Associate van het project *The Literary Heritage of Anglo-Dutch Relations, c.1050–c.1600* aan de University of Bristol. Hij doet onderzoek naar Engelse en Nederlandse middeleeuwse en vroegmoderne literatuur en geschiedenis.

---

¹ Lister M. Matheson, *The Prose Brut: The Development of a Middle English Chronicle* (Tempe (AZ), 1998).

² Mijn uitgave met Engelse vertaling verschijnt binnenkort in de serie *Exeter Medieval Texts and Studies* van de Liverpool University Press: Sjoerd Levelt, *The Middle Dutch Brut: An Edition and Translation* (Liverpool, 2021).

³ De colophon, fol. 330r, leest ‘Veldenar’; de colophon van de Leuvense *Fasciculus temporum*, fol. 64r, ‘Veldener’, welke spelling normaliter gebruikt wordt.

⁴ *Dat boec dat men hiet Fasciculus temporum* (Utrecht: Johan Veldener, 1480). De Middelnederlandse *Brut* is daar te vinden op fol. 218r–231v.

⁵ Matthew S. Champion, *The Fullness of Time. Temporalities of the Fifteenth-Century Low Countries* (Chicago, 2017), 173–96; Andrea Worm, ‘Rolevinck, Werner’, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, red. Graeme Dunphy (Leiden, 2010), 1292–93.

⁶ Severin Corsten, ‘Caxton in Cologne’, *Journal of the Printing Historical Society* 11 (1975/6), 1–18; Lotte Hellinga en Wytze Hellinga, ‘Caxton in the Low Countries’, *Journal of the Printing Historical Society* 11 (1975/6), 19–32; Lotte Hellinga, *Incunabula in Transit: People and Trade* (Leiden, 2018).

⁷ Leo Fabriek en Annemieke Verboon, ‘Fasciculus temporum, Veldener version’, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle* (zie noot 4), 611–12.

⁸ De bewijsvoering voor deze datering wordt uiteengezet in Levelt, *The Middle Dutch Brut* (zie noot 2).

⁹ In totaal zo’n 1500 verzen van Maerlant zijn aan de *Historia regum Britannie* ontleend: Jacob van Maerlant, *Spiegel historiael* (ed. M. de Vries and E. Verwijs, 4 delen, Leiden, 1863–1879; herdruk Utrecht, 1982), III¹, 9–13; III⁵, 7–9 & 13–14 & 19 & 49–54 en III⁶, 29–30.

¹⁰ Willem P. Gerritsen, ‘Jacob van Maerlant and Geoffrey of Monmouth’, in: *An Arthurian Tapestry. Essays in Memory of Lewis Thorpe*, red. Kenneth Varty (Glasgow, 1981), 368–88. Ik bereid momenteel een artikel voor over Jacob van Maerlants interesse in de Britse en Engelse geschiedenis.

¹¹ *Dat boec dat men hiet Fasciculus temporum*, fol. 221v.

¹² Wilma Keesman, *De eindeloze stad: Troje en Trojaanse oorsprongsmythen in de (laat)middeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden* (Hilversum, 2015), pp. 562–6; Sjoerd Levelt, *Jan van Naaldwijk’s Chronicles of Holland. Continuity and Transformation in the Historical Tradition of Holland during the Early Sixteenth Century* (Hilversum, 2011), 52–4; Sjoerd Levelt, ‘New Evidence for an Interest in Arthurian Literature in the Dutch Low Countries in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries’, *Arthurian Literature* 29 (2012), 101–10, aldaar pp. 104–6.

¹³ *Dat boec dat men hiet Fasciculus temporum*, fol. 219v.

¹⁴ Het bronnenonderzoek wordt uitgebreid beschreven in Levelt, *The Middle Dutch Brut* (zie noot 2).

¹⁵ *Dat boec dat men hiet Fasciculus temporum*, fol. 225v–226r.

¹⁶ Christopher Given-Wilson, *Chronicles of the Revolution, 1397–1400: The Reign of Richard II* (Manchester, 1993), 195–6; T.P.J. Edlin, ‘The Crouchbank Legend Revisited’, *The Ricardian* 14 (2004), 95–105; Paul E. Gill, ‘Politics and Propaganda in Fifteenth-Century England: The Polemical Writings of Sir John Fortescue’, *Speculum* 46 (1971), 333–47.

¹⁷ Sarah L. Peverley, ‘Polemical History and The Wars of the Roses’, in: *The Cambridge Companion to Medieval Historical Writing: Britain and Ireland, 500–1500*, red. Emily Steiner, Jennifer Jahner, en Elizabeth M. Tyler (Cambridge, 2019), 467–82.

---

¹⁸ Dit artikel komt voort uit van het onderzoeksproject *The Literary Heritage of Ango-Dutch Relations, c.1050–c.1600*, dat mogelijk werd gemaakt door een Research Project Grant van de Leverhulme Trust. Ik ben Ludo Jongen en Renske Hoff zeer erkentelijk voor hun commentaar op een eerdere versie.